

kroz kazališta pariza

MOJ DRUGI SUSRET SA
PETEROM BROOKOM

Ne poznam osobno Petera Brooka. Nikad ga nisam vidio. Da ne bi zbog podnaslova došlo do nesporazuma. Ali mislim da nakon mog drugog susreta sa njegovim djelom — prvi je bio „Titus Andronicus“ Strafordškog kazališta na gostovanju u Zagrebu — poznam i osjećam njegovu široku, vibrantnu, senzibilnu umjetničku ličnost i bolje nego što osobni dodir može otkriti.

Riječ-dvije o pozornici. Uklopljen u beskrajno dugi blok pariskog „Boulevard de Strasbourg“, skoro neprimjetljiv u susjedstvu raskošnog kina Eldorado, THEATRE ANTOINE predstavlja jedan od crnih bisera kulturnog, točnije kazališnog života Pariza. Rekao sam crnih, jer nije gotovo bilo u njemu predstave, koja nije izazvala buru, skandal, jadikovke hipokrita raznih boja i naslova, suprotno, oduševljenje, po dvjesto-tristo predstava pred prepunom dvoranom. Noseći ime Andre Antoinea, revolucionarnog oca francuske režiserske avangarde (Antoine je u istoj kakvi djelovao i provodio reformatsku misliju oživljavanja teatra od 1890 do 1906), ovo je kazalište pod vodstvom Simone Bertin ostalo vjerno njegovim idejama. U njemu su doživjeli prvu izvedbu Sartreovih „Nepokopani mrtvaci“, „Obzirna bludnica“, „Prljave ruke“ parisku prauzvedbu Tennesseea, „Tramvaj zvan željezna“, zatim sezone 1956/57 „Mačka na vrucem limenom krovu“ (režija Petera Brooka, sa Jeanne Moreau kao Maggi) i konačno „POGLED S MOSTA“ Arthura Millera, u francuskoj adaptaciji Marcela Ayméa, režiji, inscenaciji i scenstvom mladog avangardiste Petera Brooka. Imao sam sreću, užitak i ne znam što još, da prisustvujem ovom rijetkoj sveitkovini kazališne umjetnosti, gde su se uje dinili autor Amerikanac, režiser Englez, interpreti Talijan i Francuzi, da na francuskom jeziku i tlu ožive dramu, čiji se geografski diapazon — usprkos formalnog jedinstva mjesta — prostire od vrhu Sicilije do Brooklyna, newyorškog predgrađa, a emotivni u svoj dubini strasti, dužnosti, krajnje suprotnih htijenja, u kontraverziji svijesti i podsvidjesti, i čiji je jedini junak — život.

Mislim da je verzizam najbolji termin koji označava Brookov režijski postupak. Verizam u najpovoljnijem značenju pojma i jedini moguć, da bi Millerov tekst dobio svoju punu snagu, vrijednost, objašnjenje. Jer njegovu su likovi, koliko god stvarni, od krvi i mesa, zemaljski, podložni neracionalnom, polufantazmskom imperativu strasti, čija realnost oscilira negdje između onog što odgovara fizičkim zakonima logike, društva, ukratko onog što je podložno determiniranju i jedne druge sfere impulsa, boli u slijepoćama, mirisa, u mozak urezanih slika, sjena što tjeraju na djela čudna, uraganske snage, tamo gdje bi se najmanje moglo očekivati. Preko noći transformirajući čitav aspekt svijeta, stvarajući jedan novi kut gledanja u kojem vibrira spektar crvenog, narančastog, što reže misao na čudne male djelove, koji žive sami za sebe, potpuno suprotnim životom, postupcima, izgledom. Brook je to stvaralački doživio. Ostavši u čvrstom dotiru sa ambijentom i mjestom, uspio je izbjeći realistički scenički izraz, na kojeg je naglašeno ambijenta sicilijanskih iseljenika u Americi, mogla lako zavesti svakog režisera. Gestu, pokret i glavnu intonaciju glumaca je snažno potencirao, ali upravo do te mjere i na taj način da uže rava, umjesto da razuvjeri, što se obično dešava kad se mediokritet bavi patetikom. U divnom skladu sa ovom osnovnom koncepcijom predstave je i Brookov transformativni dekor. Daleko od apstrak-

nosti, realističan u nekim detaljima, a stiliziran, skoro simboličan u cjelini. Naglašenih uskih vertikalnih, detaljiziran prema sredini scene a skiciran prema krajevima, pruža gledaocu mogućnost stvaranja uzmaca, distance, što ne znači konformističko separiranje (drama i suviše vezuje) već najpogodniji položaj za poetsko uočavanje, kristaliziranje. Dojam je time samo pojačan. Otvarajući se i zatvarajući pod raznim kutovima, ta jednostavna drvena konstrukcija postaje naizmjenično stan Carboneovih, ulica, advokatska kancelarija i zapleteno stepenište na kojem se odigrava potjera policije za ilegalnim useljenicima. A cijela je predstava niz umjetničkih slika, neobojenih raskošnom paletom boja „Tita Andronika“, već izmijansiranih do mimoznih detalja u pokretima, mišicima i intonaciji, do opipljivih atmosfera. Svaka se slika razlikuje od prethodne u jednom bržem tempu, oštrijem tonu, jednoj novoj iskri munjine u zraku, koji postaje sve teži, zasićeniji. Prva slika: poteni doker Eddi Carbone, sin sicilijanskog doseljenika, zavija špagete u porodičnom miru, okružen ženom i sedamnaestogodišnjom nećakinjom; mir svakodnevnog toka života izbija s pozornice. Tek u pokojem suzdržanom pogledu koji Eddi dobaci nećakinji Catherin, u njezinom lepršanju oko Eddija, u nesvjesnoj koketirajući probudjenog tijela, naziru se prve konture drame. Onda dolaze dvije rodjake, ilegalnih useljenika, pažnja koju Catherin posvećuje mladjem, plavokosom veseljku Rodolfo, i dalje, do već slavne scene (od ovdajšnje kritike proglašene najsmionijim kazališnim prizorom godine) kad Catherin i Rodolfo ostaju po prvi put sami u stanu, ljubavni zanos na podu usred pozornice, odlazak ljubavnika u sobu, stanka ispušnima deskriptivnom glazbom, Eddijev povratak, Catherin koja se pojavljuje na vratima u podsuknji, bosu, malo zatim Rodolfo na istim vratima, olujna reakcija Eddija i onaj poljubac na usta Catherin da bi joj pokazao što znači muškarac, a zatim i na usta mladog Rodolfa. Raf Vallone je bio takav Edi, lapidarno čest, saživljen sa ulogom, izmijansiran u svim fazama svog puta, koji ga vodi od poštenog čovjeka do demuncijanta; čovjek čiji se jedinstveni, ali čvrsti logički principi nalaze odjednom potpuno preokrenuti pod plimom strasti, on ih se hvata, grčevito, nastoji dokazati sebi i cijelom svijetu da je ta Catherin, koja se razvila u divnu ženu njegovu, da ju je on othranio, pa kako da mu je otme neki slabiji što pjeva sopranski visoko, što ima plavu kosu i što priča viceve na postu... Sva je ta logika i nelogika postala u Valloneovoj interpretaciji bolni istinska i duboko humana. Evelyn Dandry je bila takva Catherin da je Eddijeva strast postala potpuno razumljiva, a José Varela takav Rodolfo da je isto tako Eddijev prezir bio shvatljiv. Lila Kedrova (Bea Carbone), Henri Nassiet (advokat Alfieri) i Marcel Bozzuffi (Marco, stariji brat) upotpunili su ovu zaista inspiriranu podjelu uloga. (A inspiraciju je ipak olakčala materijalna podloga, omogućivši Brooku i Ayméu da za izbor nekih uloga ga pozovu po stotinjak kandidata). Konačno, još zadnja slika: Marco je pušten iz zatvora u kauciju. Sicilijanski moral ne oprašta demuncijantu. Pod prozorom Carboneovih je odjeknuo poziv na smrt. Eddi, izgubivši ono, zašto je postao demuncijant, zna da mu ostaje još jedna šansa — smrt. Poraz, očaj, što se elementarnom snagom izdiže u vrhunac tragedije do heroizma, izbjijao je iz cijelog Valloneovog bića u jednom od onih nadahnutih trenutaka teatra kad šušnja velikog glumca govori. Ništa samo polagani, nijemi koraci prema izazovu. Onda, dok se dekor sklapa da stvori ulicu, pozor

nica se zamračila, a na tamnoj pozadini je zasvjetlio roj malih, žutih pravokutnika. Svijetla Brooklyna, New Yorka. Taj jednostavni režiserov potez, tih par časa uzdigli su gledaoca na neki brežuljak pored grada da udahne još par puta svježi zrak, širinu, dok ne sidje u otrovnu, ubitačnu scenu kraja tragedije i Eddijeve smrti na pločniku. Zadnji nastup kora. To je malo pognuti advokat Alfieri. „I tako je umro Eddi Carbone...“ Tragedija je završena. A sjajno komponirana živa slika je nepomična. U sredini, na podu Eddi, držeći grčevito Marcovu ruku u kojoj je nož. Uzasnuta lica dokera. Zena koja plače. A blagi ton Alfierijevih riječi donosi olakšanje.

OŽIVJELA KLASIKA

Na drugom kraju Pariza, u imponentnoj palači Chaillot, vis a vis Eifelovog tornja, djeluje slavni Vilarov „THEATRE NATIONAL POPULAIRE“. Kao što je Théâtre Antoine poznat po smionosti u izboru avangardnih tekstova savremene francuske i svjetske dramaturgije, TNP vrši prvenstveno avangardističku misiju u savremenom scenskom tretiranju tekstova klasične dramske literature. Osnivajući TNP, Jean Vilar, direktor, redatelj i glumac, imao je za cilj stvaranje jednog hrama čiste kazališne umjetnosti, gdje će obje strane rampe biti u stalnom dotiru, vrata otvorena najširoj publici i svaka komercijalnost apsolutno isključena. Nakon oko osam godina njegovog rada, može se sa sigurnošću utvrditi da je u svojoj namjeri uspio, te da je dosljedno i dalje provodi. Na ulazu će vas naprijed iznenaditi izvanredno niske cijene ulaznica (niže od cijena kinematografa). Nikakva ograničenja u pogledu odjela. Uz besplatni program, dobit ćete upitnik, s molbom da zabilježite vaše primjedbe o prikazanom komadu, izvedbi, o svim tehničkim momentima, kao pitanje akustike, razgovornosti govora glumaca s obzirom na mjesto na kojem sjedite, sve do topine sale, ventilacije i t. d., pa da ga ubacite u posebnu kutiju pored izlaza. Tekst svakog prikazanog komada se titakav Edi, lapidarno čest, saživljen sa ulogom, izmijansiran u svim fazama svog puta, koji ga vodi od poštenog čovjeka do demuncijanta; čovjek čiji se jedinstveni, ali čvrsti logički principi nalaze odjednom potpuno preokrenuti pod plimom strasti, on ih se hvata, grčevito, nastoji dokazati sebi i cijelom svijetu da je ta Catherin, koja se razvila u divnu ženu njegovu, da ju je on othranio, pa kako da mu je otme neki slabiji što pjeva sopranski visoko, što ima plavu kosu i što priča viceve na postu... Sva je ta logika i nelogika postala u Valloneovoj interpretaciji bolni istinska i duboko humana. Evelyn Dandry je bila takva Catherin da je Eddijeva strast postala potpuno razumljiva, a José Varela takav Rodolfo da je isto tako Eddijev prezir bio shvatljiv. Lila Kedrova (Bea Carbone), Henri Nassiet (advokat Alfieri) i Marcel Bozzuffi (Marco, stariji brat) upotpunili su ovu zaista inspiriranu podjelu uloga. (A inspiraciju je ipak olakčala materijalna podloga, omogućivši Brooku i Ayméu da za izbor nekih uloga ga pozovu po stotinjak kandidata). Konačno, još zadnja slika: Marco je pušten iz zatvora u kauciju. Sicilijanski moral ne oprašta demuncijantu. Pod prozorom Carboneovih je odjeknuo poziv na smrt. Eddi, izgubivši ono, zašto je postao demuncijant, zna da mu ostaje još jedna šansa — smrt. Poraz, očaj, što se elementarnom snagom izdiže u vrhunac tragedije do heroizma, izbjijao je iz cijelog Valloneovog bića u jednom od onih nadahnutih trenutaka teatra kad šušnja velikog glumca govori. Ništa samo polagani, nijemi koraci prema izazovu. Onda, dok se dekor sklapa da stvori ulicu, pozor

TRI PESME

budva 840 godine

O koplju barjak od kose ženske
Na vetru jadranskom, vetar zračni
Dolaze ladje saracenske
Kao oblaci mračni

Na kljunu ladje crna sfiga
O bedru sablja, vetar gori,
Na glavi gozđje, šlem Vikinga
Buzdovan smrvi što mač ne raspoti

Tovar od vina i nagih žena
Na trpezi gozđje i meso ovna
Tela slabija od polusena
Čuvaju koplja otrovna

Rukom, i glavom, zubom se tuči
U plitmi i Mesečevoj meni
Pepeo Budve osvajajući
Umrili jadranski Sloveni

U ovom groblju spavaju, Kostii,
Kacige, sablje, lobanje suplje
Možeš im mačem grob probosti
Al gledaće te očne duplje

Pepeo zemlje sa groba skini
Na kosti zarez sablje u letu
Taj zarez na kosti, to je jedini
Trag saracenskog carstva na svetu

pijani monolog ranjenog
trubadura oružarki koja ga
je prihvatila

Spušten na usta što poljubcem tek
Postaju vialjiva i žarka
Na rani vazduh kao lek
Osećam, lepa oružarka

Da l se to sama vatra prene
Davna na tvojim obrazima
O to se bude uspomene
Na vatru bez pepela i dima

Ti ne znaš. Ti to samo slušiš
Ko biljka, slutnjom snažnog tela
Zato i ne znaš, zato i čutiš,
Jedno su bili ptica i strela

Kada, sem vatre, drugog lika
Nisi ni imala ni znala
O vreme samih žarkih slika
Nemušta vatra je prepevala

Ustima koja poljubcem tek
Postaju vialjiva i žarka
Na rani ti dojkou kao lek
Osećam, lepa oružarka

renoar

Oglašavam polazak duvaajući u Mesečev rog
Koji na nebu nestaje u slivu plamenih reka
O vetar jedro nosi ko laki mehur mleka
Podiže vodu, prska, rastura crni stog

Gle moju venu od zlata i krvi nabrekli
Ona me na liniju jednu plavu potseća
Jutros me budi sjaj. O radosti sve večta
Sto bliži sam svome poretku

O polje lepršavog plamena, nebesa vetrovita
Devojka u plavoj reci, zvuč, alhemija žita
Veče od lakog mraka i kestenovih kandži

Vazduh se pretvara u lik i u smu lakom
U lik Gospodjica Grenpel sa crvenom trakom
U lik pretvoren miris đurdjeka i pomorandži

Ljubomir SIMOVIĆ

